

Beretning for arkæologisk undersøgelse
af boplads- og aktivitetsområde fra yngre bronzealder/ældre jernalder og yngre
romersk jernalder

Jeshøjgård Vest

Udsigt over område III

NÆM j.nr. 2006:161

JESHØJGÅRD VEST

Herlufsholm Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred, Sorø Amt (nu Region Sjælland)

Sb-nr. 04.05.07 - ?

KUAS j.nr. 2003-2122-1486

Resumé:

Udgravningen bestod af tre adskilte udgravningsområder, i alt ca knapt 0,8 ha, et fjerde planlagt gik tabt. På både omr.I og omr. II fandtes massive anlægsspor, men med få oldsagsfund og kun få bygninger kunne udskilles. På omr. I lå et treskibet langhus og et 9-stolpeanlæg, på omr. II et treskibet langhus. Begge langhuse dateres typologisk til 2.-4.årh. e.Kr. og begge tolkes som enkeltgårde. Omr. III bestod af mindre felter med kogegruber, hvoraf en del grupperer sig omkring et lille vandhul.

Indhold:

Undersøgelsens baggrund	2
Administrative data	2
Udgravningmetode.....	3
Topografi.....	4
Udgravningens resultater	5
Område I	5
Område II.....	6
Område III.....	7
Område IV.....	9
Sammenfatning og tolkning af resultaterne	9
Litteraturforslag	10

Undersøgelsens baggrund

Foranlediget af Næstved Kommunes projektering af et større parcelhuskvarter omkring Jeshøjgård foretog Næstved Museum henover vinteren 2006/2007 en omfattende prøveundersøgelse af jorderne. Der var ikke på forhånd registreret nogle sb-numre i *det Kulturhistoriske Centralregister* på arealet, men det kuperede landskab bød på flere topografisk oplagte lokaliteter.

Forundersøgelsen afslørede massive aktivitetsspor i form af både bopladslevn og kogegrubesamlinger fra flere perioder, bl.a. romersk jernalder, og fire områder blev udvalgt til nærmere undersøgelse forud for selve byggemodningen.

Området er en direkte fortsættelse mod vest af arealet for Jeshøjgård (NÆM 2006:135)

På næstvedegnen er bebyggelsen fra yngre jernalder generelt kun lidet kendt pga. intensiv dyrkning gennem århundreder. På Maglebjerg, få hundrede meter vest for Jeshøjgård Vest, blev der for få år siden fundet en rig kvindegrav fra yngre romersk jernalder (se NÆM 2004:114), men uden at nogen samtidig bebyggelsen i nærområdet var kendt. På baggrund af dette var det af stor interesse at få belyst de massive anlægsspor på Jeshøjgård-arealerne.

Administrative data

Udgravningen blev gennemført mellem d. 20. september og d. 12. november 2007.

Undersøgelsen blev foretaget af daglig leder og beretningsansvarlig, stud.mag. Anine Madvig Struer (AMS), assisteret af stud.mag. Pernille Rohde Sloth (PRS) og BA Kim Christoffersen (KC).

D. 1.-2. oktober deltog desuden erhvervspraktikant Matthias Kristensen, fra Margretheskolen.

Ansvarlig museumsinspektør var cand.mag Birgitte Borby Hansen, Næstved Museum.

GPS-opmåling af udgravningsfelter og målesystemer blev foretaget d. 19. oktober og d. 5. november af Landmålergården I/S.

Muldafrømning på område I og II blev foretaget d. 20. september til d. 11. oktober med en 14½ t Takeuchi gravemaskine på bælder, påmonteret en 1,8 m bred rabatskovl, samt, pga maskinskade, 3½ dag med en 7½ t maskine med 1,7 m bred rabatskovl. Maskine var indlejet fra HRJ Service, Enø. Maskinførere var Thomas Dunager (d. 20.-26.+28. september), Jim ? (27. september) og Rune René Petersen (d.1.-11. oktober)

Vejret i perioden var overskyet langt det meste af tiden, dog med spredte solskinsdage og lidt flere med regn. De største mængder regn kom især om natten og i weekenderne, så den største gene heraf var den gentagne udviskning af anlægsindringsninger, store vand/mudderpytter på felterne samt generelt pløre, der pga en meget dårlig dræning af jorden kunne blive liggende i dagevis. Temperaturerne lå fra ca +17 °C og ned til et par grader om dagen og med enkelte nætter

Omr. I under afrømningen

med lidt frost. Dog sent hen på efteråret relativt lunt og generelt ikke særlig blæsende for årstiden. Udgravningen blev betalt af Næstved Kommune, der havde rekvireret opgaven, jvf Museumsloven. Originaldokumentation samt fund befinder sig på Næstved Museum under j.nr. NÆM 2006:161. Der blev ikke udført nogen formidling i udgravningsforløbet.

Udgravningmetode

Undersøgelsen blev gennemført under stærkt tidspres forårsaget af flere faktorer. Primære var et meget stramt budget set i forhold til den mængde af oldtidsanlæg, der viste sig at være på felterne, samt bygherres ønske om at have byggemodningen færdiggjort inden salget af parcellerne skulle begynde. Selve undersøgelsen kom meget sent i gang pga afventelsen af Næstved Kommunes godkendelse af budgettet. Som en følge af dette havde de fleste de allerede afrømmede

Omr.I, en af udvidelserne fra forundersøgelsen som den så ud ved udgravningens start.

udvidelser stået åbne i op mod $\frac{3}{4}$ år med det resultat at stort set alle afmærkninger var væk og felterne var kraftigt tilgroede og tilslemmede. Da man havde forventet at gennemføre undersøgelsen relativt kort tid efter prøvegravningen var der ikke budgetteret med genafrømning m.v. af nogen af de på det tidspunkt foretagede udvidelser.

Ved en fejl var den udførende entreprenør Arkil ikke blevet underrettet af Næstved Kommune omkring museets forestående undersøgelser. Arkil stod derfor for at begynde deres arbejde med anlæggelse af veje, kloakering m.m. på arealet samtidig, som museet påbegyndte udgravningen. Dette var også årsag til, at et af de udlagte undersøgelsesområder, omr. IV, gik tabt, da Arkil, i den tro, at museet var færdige med deres undersøgelser, fik anlagt deres skurvognsplads og påbegyndt udgravningen til regnvandsbassin på dette sted. Arkil var meget hjælpsomme, da problemet blev opdaget, men det var desværre for sent. Felterne blev undersøgt i den rækkefølge, der kunne afhjælpe Arkils arbejde bedst, men det kunne ikke undgås at skabe forsinkelser.

I alt fire områder, benævnt med romertal I-IV, var udlagt til udvidelse og nærmere undersøgelse med grundlagdangpunkt i fundene fra forundersøgelsen. Område III bestod af syv mindre felter, der blev benævnt hhv. A/B, C/D, E/F, G/H, I/J, K/L og M/N, efter de udsatte målepunkter. De udvidelser på forundersøgelsens søgegrøfter, der dannede udgangspunktet for felterne, måtte afrømmes på ny, da de enten var var groet helt til (omr. I og III) eller blevet dækket til for at kunne dyrkes henover sommeren (omr. II). For omr. II var der ikke afsat maskintimer og anlæggene blev rensset frem med håndkraft. De fremkomne oldtidsanlæg blev indridset og markeret med malerpinde. Feltfladerne blev tegnet i målestok 1:50 og profilsnit i 1:10. Fladen og udvalgte anlæg blev fotograferet med digitalt spejlreflekskamera i RAW- og JPEG-formater. Anlæggene blev nummereret A97-607 (A1-96 er fra prøvegravningen), bortset fra moderne anlæg. Fundene blev nummereret fortløbende med X-numre, X34-110 (X1-33 er fra prøvegravningen). Udgravningens grænser og udvalgte målepunkter blev indmålt med GPS. Ved en fejl hos landmåleren, blev kun dele af målesystemet på omr. I indmålt. Alle anlæg blev beskrevet i fladen. Nærmere undersøgte anlæg blev gravet med spade/skovl og graveske. Bygningskonstruktioner blev benævnt ved et K-nr. Der blev udtaget en række trækulsprøver, hvoraf 10 stk er sendt til ^{14}C -datering på Leibniz-Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Kiel. Resultaterne var endnu ikke kommet ved afslutningen af beretningsarbejdet.

Opmåling og tegning af feltfladen på omr. I

Topografi

Området er beliggende nord for Næstved Megacenter, vest for Jeshøjgård, til hvilken jorderne tidligere hørte. Området ved Jeshøjgård Vest er præget af et kuperet landskab. Hele terrænet falder jævnt fra nord mod syd. Flere steder ses sænkninger og plateauer. Området er tillige præget af høj grundvandsstand, der sine steder grænser til kildespring, samt adskillige sumpede lavninger. Ved område III felterne fordeler sig omkring et gammelt vandhul, der tydeligt ses på luftfotoet fra landmålerfirmaet og som stod under vand under hele udgravningsperioden.

Omr. II er det højstliggende i terrænet; fra godt 50 m.o.h. og med et fald på et par meter (Koter i DVR 90, indmålt med GPS). Omr I ligger en smule lavere, med det højeste punkt i

knap 49m.o.h og et fald på 3 m. På omr III ligger de fem felter omkring vandhullet omkring 52m.o.h., mens de to lidt sydligere felter ligger et par meter lavere.

Undergrunden på de afrømmede felter var domineret af gulbrun moræneler med pletvise mere grusede eller sandede partier og enkelte ”sandlommer”. På omr. II var enkelte større flader med krads rød/lyserød ler. Overordnet var alle felterne var så stærkt stenede, at det var til generel gene for undersøgelsen, og visse dele var så ekstremt stenede, at det i betydelig grad vanskeliggjorde afrømningen. Det var en blanding af marksten af bjergart og flintknolde samt en del store kampesten. Enkelte samlinger af sten i muld på omr. I tyder på nedgravninger af sten i nyere tid. Muldlaget var i lighed med undergrunden stærkt stenet. På omr.I varierede tykkelsen fra 25cm og op til ½m sine steder. Især i den nordlige og vestlige del var muldlaget tyndt og der kunne ses mange pløjespor i undergrunden. På omr. II var muldlaget tykkere, mellem 45 og 75 cm, og nedpløjning kunne ikke iagttages i samme grad. Omr. III anslås muldtykkelsen til 35-50 cm, men var vanskelig at bedømme pga. nedskridninger og gamle jordbunker omkring felterne.

Udgravningens resultater

Område I

Der blev registreret 281 oldtidsanlæg på feltet, hvoraf 74 blev undersøgt nærmere. Desuden skærer et antal moderne drængrøfter feltet diagonalt. Trods de mange anlæg kunne der kun udskilles to reelle konstruktioner. I det sydligste hjørne lå et langhus, K3, mens der i den nordlige ende lå et 9-stolpeanlæg K1.

Stolpehuller

Der er mange stolpehuller spredt på hele feltet og de vidner tydeligt om intensiv aktivitet på området. Til trods for dette kan der desværre ikke findes noget system i de fleste af dem, pga en mangelfuld bevaring. Nogen af dem må formodes at indgå i fragmentarisk bevarede hegnsforløb tilknyttet bygningerne, mens andre oprindeligt har været del af bygninger.

K3

Huset er et treskibet langhus med fire sæt tagbærende stolper og med en trapezformet grundplan. Der er ikke bevaret noget af vægkonstruktionen, dog høre en enlig stolpe i østenden muligvis til husets gavlf; huset har været omtrent 22 m langt. En af stolperne er i fladen overlejret af en senere grube, men i snittet kan bunden af den ses under gruben. Huset er blevet revet ned og de tagbærende stolper gravet op igen. Ud fra husets form kan det dateres til 2.-3. årh. e.Kr. En trækulsprøve fra et af stolpehullerne er sendt til ¹⁴C datering, men da stolpen er gravet op, behøver trækullet ikke at være samtidigt med huset.

K1

En let rektangulær lade-/magasinbygning, ca 2,8x3,6 m, dvs. ca 10 m². Bygningen er sat på 9 stolper, placeret regelmæssigt i tre rækker á tre, og har haft et gulv, der var hævet over jordniveau. Bygningen tolkes som en økonomibygning med hævet gulv, af type som de såkaldte ”staklader”. Der er ingen daterende fund fra bygningen og konstruktionstypen i sig selv kan ikke dateres nærmere, men er i brug fra ældre jernalder og ind i historisk tid. Det er dog acceptabelt at sætte den i forbindelse med langhuset. Trods afstanden på ca 75 m mellem de to bygninger, kan de godt være en del af samme gårdsenhed. Økonomibygninger af denne type ligger ikke nødvendigvis klods op ad hovedhuset, men kan, alt efter deres funktion, også ligge længere ude i gårdens brugsarealer.

Den store grube på omr.I var oprindelig gravet for at få fat på undergrunder, men bagefter fyldt op med affald

Gruber og kogegruber

Et udvalg af gruberne på feltet blev undersøgt nærmere. Generelt var gruberne små og stort set uden oldsagsfund, og der er derfor ingen mulighed for at placere dem nærmere i tid, selvom en sammenhæng med bygningerne formodes for i al fald nogle af dem. En undtagelse var en stor grube nordøst for langhuset, der var så stor, at den blev snittet med maskinen. Gruben er oprindelig gravet pga. lertagning, men sekundært anvendt som affaldsgrube og indeholdt bla. keramik, fra samme periode af jernalderen, som huset kan henføres til.

På den sydlige del af feltet lå en del såkaldte kogegruber, gruber med ildskørnede sten og trækul. Kogegruber ses almindeligvis sjældent i direkte sammenhæng med samtidig bebyggelse og, i al fald de større samlinger, regnes for at have en mere social/rituel funktion. Da den almene datering af kogegrubefænomenet er perioden 1000 .f.Kr. - 400 e.Kr. afspejler de dermed sandsynligvis aktiviteter på stedet, der er ældre en jernaldergården. Gruber anvendt til sydestegning af kød er dog også anvendt i andre perioder.

Område II

Der blev registreret 151 anlæg på feltet, hvoraf 104 anlæg blev undersøgt nærmere.

Der kunne iagttages en tydelig koncentration af stolpehullerne i den nordvestlige halvdel af feltet, mens anlæggene i den sydøstlige del primært udgjordes af gruber og kogegruber. Trods også her mange anlæg kunne der kun udskilles en konstruktion, nemlig et langhus, K2, i det NV-lige hjørne.

K2

Huset er et treskibet langhus bestående af fire sæt tagbærende stolper samt en mulig gavlstolpe.

Husets grundplan er smalt og let konvekst, målt ud fra stolpesporene i anlæggene. Der er ikke bevaret noget af vægkonstruktionen, men huset har været omtrent 20m langt. Ud fra husets form kan det dateres til 3.-4. årh. e.Kr

Blandt de resterende stolperhuller tolkes en række langs langhusets nordlige langside som rester af et hegn.

Oversigtsfoto af omr. II, set fra syd

Gruber og kogegruber

Den sydlige del af feltet var domineret af gruber. Igen var der en del kogegruber samlet her; en enkelt trækulsprøve herfra er sendt til ^{14}C datering.

Et udvalg af gruberne undersøgt nærmere, men ligesom på omr. I var langt de fleste uden oldsagsfund. De manglende fund gør selvfølgelig at en datering af anlæggene ikke er mulig og at en sammenhørighed med langhuset, for i al fald nogen af anlæggene, kun er en formodning.

Område III

Området består af en nordlig og en sydlig koncentration af kogegruber. Af områdets i alt syv små felter ligger de fem nordligste omkring et gammelt vandhul, der stod under vand gennem hele udgravningen. De resterende to felter lå omtrent hundrede meter længere mod syd.

Felterne indeholdt i alt 44 anlæg, hvoraf de 21 var kogegruber. Derudover var der et antal stolpehuller og gruber, primært i felt A/B og C/D. Der kunne ikke udskilles nogen konstruktioner blandt disse. Alle anlæg, undtagen vådbundsaflejringen, blev undersøgt.

De to kogegrubekoncentrationer adskilte sig fra hinanden i karakteren af fylden i kogegruberne. Mens kogegruberne omkring vandhullet var meget sorte i fylden, men med kun få reelle trækulsstykker og relativt få sten, så var kogegruberne mod syd knapt sorte, men til gengæld godt pakket med ildskørnede sten i alle størrelser. Kogegruber indeholder sjældent oldsager og det samme var tilfældet her. For at kunne få en datering af aktiviteterne blev der indsamlet trækulsprøver, hvor det var muligt og et udvalg af disse, fra i alt 9 anlæg, er sendt til ^{14}C datering. Forhåbentlig kan resultaterne give information om de to kompleksers brugstid og deres indbyrdes

tidsmæssige relation. På nuværende tidspunkt må begge komplekser blot formodes at være fra perioden 1000 f.Kr. til 500. e.Kr. ud fra den overordnede datering af kogegrubefænomenet.

Vandhullet, som kogegruberne ligger omkring, står stadig med vand trods dræning og dyrkning

Omr.III, felt M/N med fremrensede anlæg

Område IV

Feltet var planlagt til at være en yderligere udvidelse omkring en lille udvidelse fra forundersøgelsen, men området gik tabt pga den manglende kommunikation fra Næstved Kommune til Arkil. Feltet var, som det eneste af de, der var udvalgt til nærmere undersøgelse, til alt held blevet delvist undersøgt under prøvegravningen. Formålet med den videre undersøgelse var at klarlægge konteksten for de fremkomne fund.

I udvidelsen var der bla. fundet en række af kraftige stolpehuller, hvor der i det ene var placeret et lerkar. Ca 50 m nord for, stadig i samme søgegrøft, var der fundet endnu et lerkar i et stolpehul. Begge lerkar er fra 1.-2. årh. e.Kr., dvs lidt ældre end beboelse på omr. I og II. og de tolkes som hensat som offerkar. På det område, hvor anlæggelsen af regnvandsbassinet var påbegyndt, kunne man i den dozedede undergrund se bundene af flere kogegruber og enkelte andre oldtidsanlæg, men det var ikke muligt at få yderligere information ud af dem.

Det dozedede areal til regnvandsbassin syd for Arkils skurvognsplads med resterne af kogegruber

Sammenfatning og tolkning af resultaterne

De bopladslevn, som blev fundet i udgravningen, stammer primært fra 2.- 4. årh. e.Kr. Fundene på omr. I og II tolkes begge som enkeltgårde. Oprindeligt har gårdene omfattet flere elementer end de fundne i form af forskellige økonomibygninger, hegn etc., der ikke er identificeret under udgravningen. At de ikke er fundet kan dels skyldes bevaringsgraden, dels at de har været placeret udenfor udgravningsfeltet.

Begge de to treskibede langhuse kan ud fra deres specifikke form placeres i perioden sen 2.-4. årh. e.Kr., i den såkaldte romerske jernalder. Denne datering understøttes af de, omend få, keramikfund, der er gjort på felterne. Det er uvist om gårdene på hhv. omr. I og II har været beboet samtidig eller afløser hinanden; gården på omr. II kunne måske være en smule yngre end den på omr. I. Begge gårde er enkeltgårdsbebyggelser og ikke udsnit af reelle landsbyer. Der er gjort fund af lignende gårde på lokaliteten Jeshøjgård (NÆM 2006:161) lige vest for. Sammen viser de et billede af gårde, der ikke er en del af det, vi traditionelt opfatter som en landsby med en klynge tætliggende gårde, men som stadig ligger nær nok hinanden til at have haft et samarbejde og et socialt fællesskab.

Prøvegravningens fund af offerkarrene i omr. IV er umiddelbart dateret til århundrederne før de to gårde på omr. I og II. Da størstedelen af aktivitetssporene ikke kan dateres nærmere, er der intet til hinder for, at nogle af disse kan være ældre end de huse, der er fundet på pladserne.

Kogegrubeaktiviteterne i omr. III samler sig i to komplekser – et omkring vandhullet og et længere mod syd. Men før resultaterne af ^{14}C -prøverne foreligger, er der ingen mulighed for at placere dem i tid, eller give et bud på, om forskellene imellem de to koncentrationer skyldes forskellig funktion eller datering.

Den nyeste forskning omkring kogegruber peger på, at de i høj grad synes at have indgået i mere rituelle, kultiske og/eller sociale, aktiviteter. Komplekserne i omr. III passer fint ind i dette billede. Om nogen af kogegruberne på de andre felter også er del af sådanne kogegrubekomplekser er usikkert. Billedet forstyrres af deres beliggenhed oveni bopladslevnene. En del af dem synes dog at have en tendens til at samle sig i koncentrationer og det kan derfor ikke afvises. Man må dog ikke glemme, at enkelte af dem meget vel kan have haft en verdslig, gastronomisk, funktion, som en del af et jernaldergårdskompleks.

24.04.08

Anine Madvig Struer
stud.mag.

Litteraturforslag

Jensen, Jørgen 2002-2004. *Danmarks Oldtid*. Bind 2-4. Gyldendal: København.

Bilag

Luftfoto med angivelse af GPS-indmålte felter:

omr.I = søgefelt 2, omr.II = søgefelt 1, omr. III = søgefelter 3-5